

STANISŁAW WITKOWSKI

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0002-1468-0401>

stanislaw.witkowski@upjp2.edu.pl

Ewangelizacyjne instrukcje Jezusa (Łk 9,1-6; 10,1-12) i ich realizacja w pierwotnym Kościele (Dz 16,16-34; 19,8-12)

1. Misja w odniesieniu do Dwunastu (Łk 9,1-6) – 2. Rozesłanie siedemdziesięciu/
siedemdziesięciu dwóch (Łk 10,1-12) – 3. Weryfikacja ewangelizacyjnych wskazań
Jezusa w Dz 16,16-34 – 4. Echa misyjnych instrukcji Jezusa w Dz 19,8-12

Ewangelizacja jest podstawową powinnością Kościoła. Aby była owocna, musi spełniać kryteria wskazane przez Jezusa. Jeśli będzie autentyczna, spotka się także ze znaczną opozycją ze strony wrogiego środowiska. Ewangelizacyjne instrukcje skierowane do uczniów są obecne u wszystkich synoptyków. Marek przekazuje je w ramach jednej misji powierzonej gronu Dwunastu (por. 6,7-13). Podobnie czyni Mateusz, który zawarł wskazania Jezusa w mowie misyjnej (Mt 10,1-15nn). Łukasz natomiast utworzył dwa dyskursy dotyczące poleceń związanych z ewangelizacją: pierwszy obejmuje posłanie Dwunastu, drugi zaś dotyczy rozesłania siedemdziesięciu/siedemdziesięciu dwóch uczniów. W optyce Łukasza Jezus nadaje misji charakter uniwersalny w sensie zaangażowania w nią zarówno Dwunastu apostołów, jak i innych współpracowników. Naszą uwagę skupimy na ewangelizacyjnych instrukcjach Jezusa w ujęciu Łukasza. Jednocześnie chcemy wykazać, że misyjny model przekazany uczniom realizuje się w działaniu pierwotnego Kościoła. Trzeci ewangelista, będąc autorem także *Dziejów Apostolskich*, charakteryzuje się konsekwencją. Ewangelizacyjny program zaproponowany przez Jezusa okazuje się skuteczny w misji pierwszych zwiastunów Dobrej Nowiny. Prezentowany artykuł ma zatem na celu ukazanie powagi misyjnych wskazań Jezusa, skoro gwarantują

rozprzestrzenianie się Ewangelii. Poruszane przez nas zagadnienie nie zostało jeszcze w tym aspekcie opracowane¹. Stanowi zatem nowość i otwiera przestrzeń dla dalszych badań.

1. Misja w odniesieniu do Dwunastu (Łk 9,1-6): otrzymane dary i zalecenia

Jezus zanim pośle apostołów wpieryw udziela im mocy i władzy (δύναμιν καὶ ἐξουσίαν – w. 1²). Łukasz uzupełnia tutaj Marka, który wspomina jedynie o władzy (ἐξουσία) nad demonami³ (por. Mk 6,7). Trzeci ewangelista wymienia wpieryw moc (δύναμις), akcentując tym samym jej ważność w posłudze misyjnej. Moc identyfikuje się z darem Ducha Świętego (por. Łk 4,14; Dz 1,8). Ten sam dar charakteryzuje działalność Jezusa (por. Łk 4,36). Teraz zaś otrzymują go uczniowie dla przedpaschalnej misji, zanim zostaną wyposażeni w moc dla misji eklezjalnej (por. Dz 1,8). Pierwszy dar dotyczy przede wszystkim uzdrowień (por. Łk 5,17; 6,19; 8,46; Dz 3,12; 10,38), drugi zaś odnosi się m.in. do egzorcyzmów (por. Łk 4,36⁴; 10,19). Bez otrzymanej mocy i władzy misja byłaby nie do spełnienia. W Ewangelii Łukasza Jezus wpieryw uzdalnia do misji, później zaś posyła. Łukasz odwraca zatem porządek słów występujących u Marka: ἀποστέλλω – δίδωμι (posyłam – daję; por. Mk 6,7)⁵. Trzeci ewangelista syntetyzuje posługę apostolską, sprowadza ją do głoszenia królestwa Bożego i uzdrawiania chorych (por. w. 2)⁶. Powtórzenie tego drugiego zadania (por. 9,1) kładzie szczególnie nacisk na dzia-

¹ W polskiej literaturze biblijnej, oprócz komentarzy, które przywołujemy w niniejszym artykule, poruszyli częściowo nasz temat m.in.: Franciszek Mickiewicz. 2000. „Biblijne podstawy gościnności”. *Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny* 20 (3): 61–72; Roman Pindel. 2002. *By nie zapomnieć o najważniejszym. Misja uczniów Jezusa w ujęciu Ewangelii św. Łukasza*. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM.

² W naszych analizach posługujemy się cytatami zaczerpniętymi z: Eberhard i Erwin Nestle, Barbara i Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger. Red. 2017²⁸. *Nowy Testament grecki i polski (Novum Testamentum Graece et Polonice)*. Münster, Westfalen: Pallottinum. Tekst polski: Roman Bogacz, Roman Mazur. Red. 2017⁵. *Biblia Tysiąclecia*. Poznań: Pallottinum.

³ Marek podkreśla w działalności Jezusa walkę przeciwko szatanowi, dlatego wspomina o jednym darze danym Dwunastu – władzy nad nieczystymi duchami (Mk 6,7). Léopold Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc. Introduction et commentaire*. Roma: Pontificia Università Gregoriana, 196.

⁴ Wyrażenie ἐξουσία καὶ δύναμις występuje obok siebie (poza 9,1) tylko raz w całym dziele Łukasza: w Łk 4,36 – w kontekście wyrzucania złych duchów.

⁵ François Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1–9,50* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, 3/1). Zürich – Neukirchen-Vluyn: Benzinger/Neukirchener Verlag, 456.

⁶ Mateusz bardziej niż Łukasz wyszczególnia czyny, których uczniowie mają dokonać: uzdrawianie chorych, wskrzeszanie zmarłych, oczyszczanie trędowatych, wyrzucanie demonów (Mt 10,7). Marek natomiast przypisuje misji wzywanie do nawrócenia oraz wyrzucanie złych duchów i uzdrawianie (Mk 6,12-13).

łałość terapeutyczną i ukazuje także ścisłą więź między głoszeniem a uzdrawianiem. Uzdrawienia są widzialnym znakiem obecnego już królestwa Bożego, manifestacją obecnego już zbawienia⁷. Królestwo Boże, mimo że dotyczy przyszłości, to jednak już teraz objawia się na ziemi jako zbawiająca moc. Głoszenie królestwa jest równoznaczne z obwieszczaniem osoby Jezusa Chrystusa. Potwierdzają to paralelizmy w Dz 28,31. Zdania: κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ („głosząc królestwo Boże”) oraz καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ („i nauczając o Panu Jezusie Chrystusie”) wzajemnie sobie odpowiadają i objaśniają się. Królestwo Boże stało się w Jezusie rzeczywistością i dopełni się w czasie Jego paruzji⁸. U Łukasza wyrażenie ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ („królestwo Boże” – Łk 6,20; por. także 9,2.27; 10,9.11; 11,20) ma wydźwięk bardziej chrystologiczny niż eschatologiczny⁹.

Nakaz Jezusa dotyczący rzeczy, których nie należy zabrać ze sobą na przedpaschalną misję, jest radykalny. Obejmuje rezygnację nie tylko z wszelkiego nadmiaru, ale nawet z tego, co jest koniecznym minimum (por. w. 3). Kij (ῥάβδος) służył jako pomoc w pokonywaniu długiej drogi oraz jako niezbędne w Palestynie narzędzie dla własnej obrony¹⁰. Do torby (πέρα) składano konieczny prowiant na drogę, szczególnie chleb¹¹. Kija i torby nie można było zabrać ze sobą, podobnie jak chleba, pieniędzy na nieprzewidziane wydatki czy też tuniki na zmianę¹². Postawa wymagana od apostołów była bliska filozofom cynikom¹³, głoszącym ideał życia ekstremalnie prostego i ukazującym panowanie nad dobrami materialnymi. Jedyne torba i ampułka z oliwą stanowiły dla cynika wyposażenie na drogę¹⁴. Do torby składali to, co uzyskali z żebraniny. Nie pobierali pieniędzy za udzielane na-

⁷ Gérard Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova, 314.

⁸ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 314.

⁹ Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1–9,50*, 456.

¹⁰ Josef Ernst. 1993⁶. *Das Evangelium nach Lukas* (Regensburger Neues Testament). Regensburg: Friedrich Pustet, 221.

¹¹ Wilhelm Michaelis. 1959. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Gerhard von Kittel, 121. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 121.

¹² Marek pozwala na wzięcie w drogę podróznego kija i sandałów (Mk 6,8-9), natomiast Mateusz dodaje zakaz zabierania ze sobą złota, srebra, a nawet sandałów (Mt 10,9), zapewne na zmianę. Ta różnorodność wynikała prawdopodobnie z odmiennych praktyk misyjnych panujących wśród wspólnot eklezjalnych. Santi Grasso. 1999. *Luca. Traduzione e commento* (Commenti biblici). Roma: Borla, 264, przyp. 5.

¹³ Joseph A. Fitzmyer. 1981. *The Gospel according to Luke I–IX. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible, 26). New York – London – Toronto – Sydney – Auckland: Doubleday, 754.

¹⁴ Grasso. 1999. *Luca*, 264, przyp. 6. Autor powołuje się na: Epiktet, *Dissertationes* I, 24,11; III, 22,50.

uki, aby uwiarygodnić swoje przesłanie¹⁵. Również esseńczycy, podróżując niczego nie brali ze sobą w podróż, oprócz broni przed bandytami. Nie zmieniali szat ani obuwia, póki nie uległy całkowitemu zniszczeniu¹⁶. Jezus swoimi wymaganiami przewyższa zatem zarówno cyników, jak i esseńczyków. Rodzi się pytanie, dlaczego Jezus żądał od misjonarzy takiego właśnie stylu, który na pierwszy rzut oka jest przesadą¹⁷. Nikt rozsądnie myślący, wyruszając w drogę, nie zrezygnowałby z chleba, pieniędzy na wypadek konieczności albo z tuniki na zmianę¹⁸. Łukasz, prezentując wymagania Jezusa, pragnie, aby posłani w misję złożyli całkowitą swą ufność w dobroci Boga, zgodnie z radykalizmem wynikającym z bliskości królestwa Bożego (por. Łk 6,27-30)¹⁹.

Przyszła wspólnota chrześcijańska powinna wyrastać z pierwszego nawróconego domu (por. w. 4; także Łk 10,7). Zmiana domów mogłaby wywołać zazdrość i sprawić wrażenie, że misjonarz szuka większego komfortu²⁰ (por. Dz 9,43; 16,15; 18,3; 21,8). Dlatego posłany nie mógł przechodzić z domu do domu (por. Łk 10,7). Poza tym byłaby niedopuszczalna w jednej miejscowości większa liczba Kościołów²¹. Dom stawał się bowiem miejscem spotkań dla lokalnej wspólnoty (por. 1 Kor 16,19). Jeśli mieszkańcy jakiejś miejscowości palestyńskiej nie przyjęli orędzia o królestwie Bożym, wówczas apostołowie mieli dokonać symbolicznego gestu strząśnięcia prochu z nóg. Pobożny Żyd, gdy opuszczał ziemię pogańską, aby wejść na terytorium Izraela, strząsał proch ze swoich nóg albo z ubrania (por. Dz 13,51; 18,6). Był to znak zerwania, separacji od obcych (por. Dz 13,51) oraz obawy, aby przyniesiony proch nie sprofanował świętej ziemi Izraela²². Nie wyrażał on jednak złości, zemsty czy przekleństwa²³. W naszym zaś kontekście gest ten był bardziej wymowny niż sama mowa. Miał

¹⁵ Echo tego stylu znajdujemy także w posłudze apostołowskiej Pawła. W mowie pożegnalnej skierowanej do starszych w Efezie przedstawia ideał misjonarza-pasterza, całkowicie wolnego od posiadania dóbr materialnych (por. 20,32-35).

¹⁶ Grasso. 1999. *Luca*, 264, przyp. 6. Autor powołuje się na: Józef Flawiusz, *De bello Iudaico* 2,124.

¹⁷ Być może mamy tutaj do czynienia z paralełą występującą w przepisach Miszny, dotyczących pielgrzymów idących na wzgórze świątynne. Mieli na nie zmierzać bez kija, obuwia, torby podróżnej i prochu na stopach. Fitzmyer. 1981. *The Gospel according to Luke I-IX*, 754. Autor powołuje się na *Berachot* IX, 5.

¹⁸ Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 196.

¹⁹ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 314.

²⁰ Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1-9,50*, 458.

²¹ Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1-9,50*, 458.

²² Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 197.

²³ Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1-9,50*, 459.

wydzwięk zapowiedzi przyszłego sądu. Tego typu miasto miało przeciwko sobie ewangelizatorów, będących świadkami odrzucenia przez jego mieszkańców Dobrej Nowiny²⁴. Scenę rozesłania uczniów kończy *summariusum* dotyczące działania grona Dwunastu. Apostołowie szli od wioski do wioski, czyli wszędzie. Dzięki nim wieść o królestwie²⁵ oraz związane z nim uzdrowienia docierają do całego Izraela. Stanowi to preludium dla rozprzestrzeniania się Ewangelii po całym świecie²⁶. Nadto występujący w *summariusum* czasownik θεραπεύω – „leczyć” (Łk 9,6) nawiązuje do w. 1 i tworzy z nim inkluzję całej perykopy.

2. Rozesłanie siedemdziesięciu/siedemdziesięciu dwóch (Łk 10,1-12)

Łk 10,1-12 tworzy paralełę względem Łk 9,1-6 i zachowuje jego dydaktyczny ton. Nadto stanowi tekst, z którego Kościół czerpał swój misyjny zapal²⁷. Po rozesłaniu Dwunastu (Łk 9,1-6), Łukasz jako jedyny wśród ewangelistów przekazuje posłanie w misję szerszej grupy uczniów²⁸. Umieszcza ją w kontekście drogi Jezusa w kierunku Jerozolimy, która znajdzie swoje apogeum w Jego męce i zmartwychwstaniu. To drugie posłanie nie należy rozumieć w sensie powtórzenia ani zastąpienia misji Dwunastu przekazanej w Łk 9,1-6. Jak zauważyliśmy, misja Dwunastu (Łk 9,1-6) obrazuje posłanie apostołów do Izraela, natomiast ta dokonana przez siedemdziesięciu/siedemdziesięciu dwóch (por. Łk 10,11-12) zapowiada uniwersalną misję Kościoła, która nie wyklucza pierwszej, lecz rozpoczyna się właśnie od niej²⁹.

²⁴ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 315.

²⁵ Czasownik εὐαγγελίζω często występuje w Ewangelii Łukasza i opisuje przekaz Dobrej Nowiny (np.: Łk 1,19; 2,10; 7,22; 20,1). Łączy się z głoszeniem królestwa (Łk 9,2).

²⁶ Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1–9,50*, 460.

²⁷ François Bovon. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, 3/2). Zürich – Düsseldorf: Benzinger Verlag, 44.

²⁸ Krytyka tekstualna wskazuje, że manuskrypty w równej mierze mówią o grupie liczącej 70 lub 72 uczniów. Luke T. Johnson. 2004. *Il Vangelo di Luca* (Sacra Pagina, 3). Torino: Elledici, 150. Liczba 70/72 symbolizuje świat pogan i może być aluzją do Rdz 10, czyli do spisu narodów będących potomstwem synów Noego. Według wersji hebrajskiej (TM) liczba narodów wynosi 70, natomiast LXX mówi o 72. Jeśli Łukasz inspirował się tekstem Rdz 10, to prawdopodobnie kieruje się wersją grecką, którą zazwyczaj przedkłada nad hebrajski tekst Starego Testamentu. Bovon. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35*, 50; Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 220; Franciszek Mickiewicz. 2011. *Éwangelia według świętego Łukasza: rozdziały 1–11* (Nowy Komentarz Biblijny, 3/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 533.

²⁹ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 373.

2.1. Żniwo jako metafora misji oraz jakość żniwiarzy (Łk 10,1-4)

Zdanie: „Następnie wyznaczył Pan jeszcze innych”³⁰ (w. 1) ma charakter oficjalny. Wskazuje na Jezusa jako króla dokonującego uroczystego aktu i posyłającego przed sobą wybranych uczniów jako swoich heroldów³¹. Ich zadanie nie polega już na przygotowaniu zakwaterowania, lecz przyjścia Pana, które w w. 9 identyfikuje się z królestwem Bożym. Łukasz precyzuje, że uczniowie wyruszają po dwóch. Szczegół ten był pominięty w pierwszym rozesłaniu, aby zachować kolegiálny charakter grona Dwunastu. Chodzenie po dwóch umożliwiało nie tylko obronę przed ewentualnymi niebezpieczeństwami, ale przede wszystkim nadawało ich słowom charakteru świadectwa (por. Pwt 19,15)³². Tylko Łukasz zaznacza, że uczniowie są wysłannikami Jezusa „do każdego miasta i miejscowości, dokąd sam przyjść zamierzał” (w. 1). Jest rzeczą mało prawdopodobną, aby Jezus mógł udać się do wszystkich miejscowości, które nawiedziło 36 par uczniów, posłanych w różnych kierunkach. Raczej kryje się tutaj aluzja do przyjścia zmartwychwstałego Pana do przyszłych wspólnot chrześcijańskich, ciągle wzrastających liczbowo³³.

Wyczuwalna atmosfera radości, wynikająca z rozesłania uczniów, jest jednak przyćmiona przez brak ewangelizatorów³⁴. Żniwo reprezentuje wielkie pole uniwersalnej misji³⁵. Żniwiarze są zwykłymi pracownikami. Ich nikła liczba oraz zastosowany w tekście czasownik ἐκβάλλω – „posłać” (w. 2), który zazwyczaj ma wydźwięk użytej siły („wypchnąć”, „wyrzucić”), może sugerować opór ze strony potencjalnych robotników³⁶. Tylko modlitwa może pomóc w tej sytuacji. Misyjna działalność rozpoczyna się od modlitwy, ponieważ ostatecznie wszystko zależy od inicjatywy właściciela „pola”, który organizuje pracę przy żniwie³⁷. Jezus posyła

³⁰ Innych, czyli odróżnionych od Dwunastu. Darrell L. Bock. 1996. *Luke 9,51–24,53* (Baker Exegetical Commentary on The New Testament, 2). Grand Rapids, MI: Baker Books, 994.

³¹ Bovon. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35*, 49.

³² W Dz Łukasz chętnie ukazuje misjonarzy idących po dwóch: Jana z Piotrem, Pawła z Sylasem, Barnabę z Markiem.

³³ Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 220. Rzeczywiście, według Łk 10,16 tam gdzie są uczniowie, tam Chrystus jest obecny.

³⁴ Bovon. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35*, 50.

³⁵ Obrazem żniwa posługiwali się przede wszystkim prorocy. Żniwo było dla nich metaforą sądu eschatologicznego w odniesieniu do narodów (Jl 4,13; także Ap 14,14-20) lub Izraela (Iz 27,12). Miał to być dzień zbawienia albo grozy. U Łukasza (także w J 4,35-38) zmienia się więc perspektywa. Żniwo wyraża pracę misyjną, która zakłada przynaglenie. Możliwość uniknięcia zniszczenia cennego ziarna motywuje prośbę skierowaną do Pana żniwa o robotników. John Nolland. 1989. *Luke 9,21–18,34* (Word Biblical Commentary, 35B). Dallas, TX: Word Books, 551.

³⁶ Nolland. 1989. *Luke 9,21–18,34*, 551.

³⁷ Nolland. 1989. *Luke 9,21–18,34*, 551.

uczniów, zwracając się do nich: „Idźcie” (w. 3). Tryb rozkazujący ὑπάγετε – „idźcie” ma wydźwięk zaufania, spokoju, wolności od trosk³⁸. Mimo to Jezus uprzedza ich jednocześnie o losie pełnym ryzyka i wrogości wyrażonym za pomocą obrazu owcy³⁹ oraz wilka. Tego typu kontrast pojawia się w Starym Testamencie (por. Iz 11,6; 65,25; Syr 13,17) oraz w apokaliptyce, w której owce symbolizują Izraela wydanego lwom, tygrysom, hienom, czyli wrogim narodom pogańskim⁴⁰. Również w literaturze rabinicznej pojawia się porównanie Izraela do owcy znajdującej się wśród siedemdziesięciu wilków, czyli pogan⁴¹. W naszym kontekście zestawienie owcy z wilkiem staje się fundamentalnym paradygmatem⁴²: misjonarze są bezbronni jak owce. Stwierdzenie to jest dla nich wezwaniem, aby nie stosowali przemocy (por. Iz 53,7).

Jezus kieruje do uczniów także słowa, które już częściowo wypowiedział odnośnie do misji Dwunastu, aby nie brać ze sobą ani pieniędzy, ani torby (por. 9,3). Teraz dodaje, aby zrezygnowali nawet z sandałów i nikogo w drodze nie pozdrawiali (por. w. 4). Znow zaskakuje radykalizm tych wymagań. Pozostawienie tego, co konieczne, aby podjąć misję, wynika nie tylko z jej krótkiego odcinka. Tego typu ubóstwo zakłada nie tylko prawo do gościnności (por. w. 7b), ale też niesie ze sobą ryzyko bycia odrzuconym. Implikuje bowiem całkowitą zależność od tych, do których uczniowie są posłani⁴³. Podobne restrykcje były nałożone na podróżujących esseńczyków. Można je było tolerować, ponieważ będąc w drodze, mogli otrzymać gościnność i pomoc od innych członków i grup tej sekty. Uczniowie są natomiast uderzającym przykładem wiary w Boga, który zadba o ich potrzeby (por. Łk 12,22nn)⁴⁴. Bezbronność posłańców musiała wywoływać głębokie wrażenie na adresatach misji i stawała się znakiem wskazu-

³⁸ Bovon. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35*, 50.

³⁹ Łukasz pomija w tekście słowo πρόβατα – „owce”, zamieniając je na ἄρνας. Czyni to prawdopodobnie ze względu na pejoratywne znaczenie πρόβατον w środowisku hellenistycznym (wśród stólików), które uważało owcę jako wyraz czegoś słabego i głupiego. Herbert Preisker, Siegfried Schulz. 1959. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Friedrich Gerhard, 689. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.

⁴⁰ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 376. Autor powołuje się na 1 Hen 89,55; Hugolin Langkammer. 2005. *Ewangelia według św. Łukasza. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych* (Biblia Lubelska). Lublin: Wydawnictwo KUL, 277.

⁴¹ Hermann L. Strack, Paul Billerbeck. 1956². *Das Evangelium nach Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch* (Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch, 1). München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 574.

⁴² Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 376.

⁴³ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 376.

⁴⁴ Ian H. Marshall. 1978. *The Gospel of Luke* (The New International Greek Testament Commentary). Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 418. Autor powołuje się na: Józef Flawiusz, *De bello Iudaico* 2,124-127.

jącym na ważność ich przesłania. Uczniowie poprzez swój ubiór, zachowanie, postawę dobrowolnego ubóstwa, słabości, bezbronności ukazywali ideał pokoju, którym chcieli obdarzać zgodnie z mową Jezusa na równinie (Łk 6,20-49). Zakaz pozdrawiania kogoś w drodze (καὶ μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάζεσθε – w. 4) jest osobliwością jedynie Łukasza. Prawdopodobnie chodzi tutaj o motyw przynaglenia (por. 2 Krl 4,29). Nie należy tracić czasu na gesty i grzecznościowe słowa, tak typowe dla ludzi Wschodu, czyli nie można rozpraszać się podczas sprawowanej misji⁴⁵.

2.2. Misyjne postawy uczniów w domu i mieście (Łk 10,5-11)

Ww. 5-11 prezentują serię wypowiedzi dotyczących zachowań, jakimi powinni wyróżniać się uczniowie, przebywając u kogoś w domu (por. ww. 5-7) lub będąc w mieście (ww. 8-11). Ww. 5-7 opisują bardziej szczegółowo to, co Łukasz wyraził ogólnie w 9,4 w odniesieniu do grona Dwunastu: „Gdy do jakiego domu wejdziecie, tam pozostańcie i stamtąd będziecie wychodzić”.

Pokój (εἰρήνη) ofiarowany domowi (por. w. 5) przez ewangelizatorów nie był jedynie formułą grzecznościową. Jezus napełnił go nową treścią. Zapoczątkował nim czas zbawienia (por. Iz 52,7; Na 2,1). Pokój oznaczał pełnię życia, szczęścia⁴⁶; była w nim obecna moc królestwa Bożego głoszonego przez Jezusa⁴⁷. Pokój stanowił przeciwieństwo do przekleństw i odróżniał się od zwykłych uprzejmości (por. Mt 5,47)⁴⁸. Wyrażenie „wasz pokój” (w. 6) jest darem zbawczym Jezusa, ofiarowanym uczniom, aby go mogli przekazywać. Przyjęcie pokoju oznaczało, że domownicy są „synami pokoju” (por. w. 6), czyli ludźmi otwartymi na pokój, gotowymi przyjąć misjonarzy, a w dalszej konsekwencji Ewangelię. W paralelnym tekście w wersji Mateusza czytamy: „Jeśli dom na to zasługuje (καὶ ἐὰν μὲν ᾗ ἡ οἰκία ἀξία), niech zstąpi na niego pokój wasz; jeśli zaś nie zasługuje, niech pokój wasz powróci do was” (Mt 10,13). Zachęca w ten sposób, aby misjonarze prosili o gościnność osoby tego godne (por. Mt 10,11). Nie odpowiada to jednak pierwotnej *praxis*. Ewangelizatorzy wchodzili do domu, nie pytając się wcześniej, czy mieszkańcy są tego godni, czy nie⁴⁹. Postawa wobec pozdrowienia decydowała, czy ktoś jest rzeczywiście „synem pokoju”

⁴⁵ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 377.

⁴⁶ Sabourin. 1987. *L'Évangile de Luc*, 221.

⁴⁷ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 378.

⁴⁸ Bovon. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35*, 52

⁴⁹ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 379.

(οὐδὸς εἰρήνης – Łk 9,6). W tekście Mateusza mamy już do czynienia z konkretnym doświadczeniem, które domagało się roztropności⁵⁰.

Misjonarze, wzorując się na Jezusie, mają tworzyć wspólnotę stołu z tymi, którzy ich goszczą (por. w. 7). Nie mogą przy tym zważać na jakość posiłków, zadowalając się tym, co otrzymują (por. także w. 8b). Ich darmowe utrzymanie jest uzasadnione dziełem godnym zapłaty⁵¹. Stwierdzenie to zostało prawdopodobnie umieszczone w tekście w późniejszym czasie⁵². Mówi bowiem o należnym prawie, natomiast w kontekście oryginalnym wysłannik jest całkowicie zależny od gospodarza domu i poddany ryzyku odrzucenia. Aktualna wypowiedź zakłada już refleksję nad funkcją ewangelizatorów⁵³. Pracują na korzyść tych, od których otrzymują gościnność, mają więc prawo darmowego pobytu. Począwszy od w. 8 cała uwaga skupia się wokół miasta jako miejsca misji. Dla Łukasza celem działalności misyjnej jest ewangelizacja miast. Dom pozostaje dla trzeciego ewangelisty podstawową bazą zakwaterowania⁵⁴. Powtórzona zaś reguła odnośnie do posiłków („jedzcie, co wam podadzą” – w. 8) odnosi się do ww. 5-7, czyli funkcji domu, w perspektywie głoszenia w mieście⁵⁵. Mamy do czynienia z dwoma przypadkami: przyjęciem misjonarzy (ww. 8-9) oraz ich odrzuceniem (ww. 10-12).

Łukasz w Ewangelii przedstawia Jezusa m.in. jako lekarza (np.: Łk 5,13-14; 6,7.18), teraz zaś przypisuje uczniom terapeutyczną funkcję⁵⁶ (por. w. 9). Wiąże ją – podobnie jak w 9,2 – z obecnym już królestwem Bożym. Nadto przytacza po raz pierwszy sformułowanie: „Przybliżyło się do was królestwo Boże”, będące syntezą centralnego orędzia Jezusa (por. Mk 1,15). Czasownik ἐγγίζω – „przybliżyć się” ma w czasie *perfectum* odcień bliskości bezpośredniej, która staje się obecnością⁵⁷. Zatem królestwo Boże jest już obecne i utożsamia się z Jezusem, jak zauważyliśmy, analizując Łk 9,2. Ewangelizatorzy, głosząc bliskość króle-

⁵⁰ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 379.

⁵¹ Paralelna wersja Mateusza jest krótsza, ale zgadza się z myślą Łukasza. Mateusz zaznacza, że „wart jest bowiem robotnik swej strawy” (ἀξιός γάρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ – 10,10). Łukasz natomiast w miejsce terminu τροφή – „strawa”, „pożywienie”, stosuje μισθός – „zapłata”. Obie idee są synonimiczne. Bock. 1996. *Luke 9,51–24,53*, 999. Jezus rozumiał przez zapłatę nie bogactwo, lecz życiowe utrzymanie. Herbert Preisker. 1942. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Gerhard von Kittel, 702, przyp. 6. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.

⁵² Marshall. 1978. *The Gospel of Luke*, 421.

⁵³ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 379.

⁵⁴ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 380.

⁵⁵ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 380.

⁵⁶ Bovon. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1–9,50*, 225.

⁵⁷ Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca*, 380; Herbert Preisker. 1935. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Gerhard von Kittel, 330. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.

stwa Bożego, obwieszczają więc bliskość, obecność Jezusa. Łukasz rozważa także przypadek odrzucenia uczniów (por. ww. 10-11), czyli nieprzyjęcia orędzia. W odróżnieniu do Mk 6,11 oraz Mt 10,14 profetyczny gest strząśnięcia prochu z nóg⁵⁸ nie dokonuje się na zewnątrz miasta, lecz wewnątrz. Jest to bowiem akt, który wszyscy mogą zobaczyć. Ewangelista ukazuje działalność misyjną jako czynność publiczną dokonującą się w świetle dnia, a nie w ukryciu. Wzmianka o ulicach potwierdza, że Łukasz nie myśli o wioskach palestyńskich, lecz miastach hellenistycznych. Również jako jedyny przekazuje, że ewangelizatorzy mają głosić bliskość królestwa Bożego także miastom, które odrzucają Dobrą Nowinę. Bliskość królestwa oznacza w takim przypadku widmo sądu nad taką społecznością (por. Łk 9,5). Odrzucenie ewangelizatorów (por. ww. 10-11) wiąże się ze słowem zapowiadającym sąd (por. w. 12), które tworzy pomost między Łk 10,10-11 i 10,13-15. Eschatologiczny wymiar wypowiedzi Jezusa przeciwko Korozain, Betsaidzie i Kafarnaum (ww. 13-15) nadaje taki sam ton orędziu głoszonemu przez Jego misjonarzy. Miasta, które nie przyjmują ich proklamacji, są zagrożone tym samym sądem jak te, które odrzuciły Jezusa. Dotyczy to także popaschalnej misji ewangelizacyjnej Kościoła.

Odniesienie do Sodomy przypomina o mieście uchodzącym za najbardziej nikiemne wśród starożytnych pogańskich miast⁵⁹. Rabini twierdzili, że „ludzie z Sodomy nie mają żadnego udziału w przyszłym świecie”⁶⁰. Jej los stał się napomnieniem dla kolejnych pokoleń (por. np.: Pwt 29,23; Iz 13,19; Jr 23,14; Lm 4,6) oraz negatywnym przykładem stosowanym przez autorów Nowego Testamentu (por. np.: Łk 17,29; Rz 9,29; 2 P 2,6). Zniszczenie Sodomy za pomocą ognia i siarki (Rdz 19,1nn)⁶¹ było postrzegane w Biblii jako fakt dokonany w przeszłości. Natomiast Łukasz przenosi je na „ów dzień”⁶² (w. 12), czyli na koniec czasów. Sąd, który ją spotka za odrzucenie Prawa i proroków⁶³, będzie lżejszy od losu miast, które, mimo że otrzymały większe od niej objawienie⁶⁴, to jednak

⁵⁸ Zwrot ἀπομάσσομαι ὑμῖν – „strząsać wam” (ὑμῖν – celownik niekorzyści [*dativus incommo-di*]) jest śladem wyrażenia: „na świadectwo przeciwko nim” (Łk 9,5; por. Mk 6,11).

⁵⁹ Bock. 1996. *Luke 9,51–24,53*, 1002.

⁶⁰ Strack, Billerbeck. 1956². *Das Evangelium nach Matthäus*, 574.

⁶¹ Również Gomora podzieliła ten sam los (Rdz 19,24n). Te dwa miasta stały się w tradycji biblijnej typowym przykładem grzesznych społeczności, które dotknął sąd Boży.

⁶² „Ów dzień” wskazuje na dzień sądu Bożego. Nowy Testament posługuje się różnymi terminami, aby wyrazić eschatologiczny sąd, np. dzień gniewu (Rz 2,5), dzień Pana (1 Kor 1,8), dzień Syna Człowieczego (Łk 17,24.30).

⁶³ Bovon. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35*, 55.

⁶⁴ Bock. 1996. *Luke 9,51–24,53*, 1002.

zamknęły się na Ewangelię i zanegowały rzeczywistość królestwa Bożego. Wyrok na nie podkreśla powagę decyzji wymaganej względem orędzia o nadejściu królestwa Bożego.

Perykopy Łk 9,1-6 oraz 10,1-12 ukazują nam dwie misje: pierwszą w odniesieniu do Izraela, którą mieli prowadzić apostołowie, oraz drugą zapowiadającą otwarcie na świat i powierzoną innym siedemdziesięciu/siedemdziesięciu dwóm uczniom. W obu przypadkach misjonarze, zanim zostali rozesłani, otrzymali dary, których skuteczność potwierdzało obecne już królestwo Boże. Obie misje musiały liczyć się z oporem ze strony słuchaczy. Należało go zdemaskować i potwierdzić jawnym znakiem zapowiadającym eschatologiczny sąd nad oponentami. Radykalizm związany zarówno z pierwszą, jak i drugą ewangelizacją miał na celu ukazanie ważności samego przesłania. W drugiej misji, mającej w perspektywie wyjście do świata, kij i sandały okazały się już niezbędne. Była to zapowiedź zmieniających się zewnętrznych uwarunkowań, zdecydowanie szerszego oddziaływania, które trzeba było brać pod uwagę. Niemniej sama idea wymaganego radykalizmu, bezbronnej postawy posłańców (owce pośród wilków), nie uległy złagodzeniu.

3. Weryfikacja ewangelizacyjnych wskazań Jezusa w Dz 16,16-34

Obecnie chcemy ukazać, że misja prowadzona w popaschalnym Kościele wiele czerpała z ewangelizacyjnych wskazań Jezusa. W tym celu przyjrzymy się epizodowi związanemu z działalnością Pawła i Sylasa w Filippi (Dz 16,16-34), później zaś podsumujemy działalność Pawła w Efezie (Dz 19,8-12). Perykopa Dz 16,16-34 przedstawia trudności, z jakimi spotykali się misjonarze w pogańskim imperium rzymskim, łącznie z uważaniem ich za Żydów i prześladowaniem związanym z antyjudajzmem, rozpowszechnionym w świecie grecko-rzymskim, mimo że judaizm uważano za *religio licita*⁶⁵. Łukasz wykazuje się dobrą znajomością sytuacji w rzymskiej kolonii, jaką była Filippi. Opis ukazuje, że ani więzienie, ani kajdany nie mogą zatrzymać chrześcijańskiego orędzia.

⁶⁵ Gérard Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova, 614.

3.1. Uwolnienie niewolnicy od złego ducha oraz interwencja jej panów (Dz 16,16-24)

Paweł spotyka pewną niewolnicę⁶⁶, która posiadała dosłownie „ducha pytona” (πνεῦμα πύθωνα – w. 16). Πύθων – „pyton” pierwotnie oznaczał węźa lub smoka⁶⁷, który w mitologii greckiej mieszkał w Delfach i był znany jako pytia⁶⁸. Później określenie to wskazywało na „ducha wróżbiarstwa” albo „przepowiednię”⁶⁹. W czasach imperium rzymskiego „pyton” stał się synonimem brzuchomówstwa⁷⁰. Natomiast Łukasz identyfikuje go ze złym duchem (por. w. 18). Odnawia, że panowie owej niewolnicy wykorzystywali ekonomicznie jej wróżby (por. w. 16). Ukryty w niej demon rozpoznaje i ogłasza tożsamość religijną uczniów oraz ich misję. Zły, rozumiany jako duch wróżbiarstwa, mówi prawdę⁷¹. Skoro jednak ją przekazuje, trzeba było nakazać mu milczenie (por. w. 18). Paweł nie chciał, aby zły duch był narzędziem w przekazywaniu prawdy (por. Mk 1,25): „Ci ludzie są sługami Boga Najwyższego, oni wam głoszą drogę zbawienia” (w. 17). Słowa te brzmiały w sposób zrozumiały w środowisku hellenistycznym. Określenie „Bóg Najwyższy” często pojawiało się w judaizmie hellenistycznym i wskazywało na JHWH⁷². Bóg Żydów był znany poganom właśnie za pomocą tytułu ὁ θεός ὁ ὑψιστος. Nadto poganie nazywali tak Zeusa i inne bóstwa⁷³. Z kolei wyrażenie „droga zbawienia” (ὁδὸς σωτηρίας) było czytelne dla adeptów religii misteryjnych. Apostoł musiał więc przerwać trwającą przez wiele dni proklamację niewolnicy również i z tego względu, że nie było jeszcze wtedy wyraźnie zaznaczonej granicy między wiarą chrześcijańską a wyroczniami pogańskimi. Mogła zatem rozwinąć

⁶⁶ Termin παιδίσκη pochodzi od παῖς i oznacza służącą, niewolnicę.

⁶⁷ Zabił go Apollo i na pamiątkę zwycięstwa ustanowił igrzyska pityjskie. Zdzisław Piszczek. Red. 1988. *Mala encyklopedia kultury antycznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 630.

⁶⁸ Darrell L. Bock. 2007. *Acts* (Baker Exegetical Commentary on the New Testament). Grand Rapids, MI: Baker Academic, 535.

⁶⁹ Joseph A. Fitzmyer. 2003. *Gli Atti degli Apostoli. Introduzione e commento* (Commentari Biblici). Brescia: Queriniana, 613.

⁷⁰ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 609. Autor powołuje się na: Plutarch, *De defectu oraculorum* 9,414; także: Werner Foerster. 1935. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Gerhard Kittel, 918. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag. Fakt, że niewolnica krzyczała (w. 17), świadczy, że Łukasz nie myśli o brzuchomówstwie.

⁷¹ Gerhard Schneider. 2002. *Apostelgeschichte 9,1–28,31* (Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament, 2). Freiburg – Basel – Wien: Herder, 215.

⁷² Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 610.

⁷³ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 610.

się idea, że chrześcijanom wolno konsultować wyrocznie⁷⁴. Egzorcyzm dokonuje się w imię Jezusa Chrystusa (por. w. 18), czyli mocą Zmartwychwstałego (por. Dz 3,6.16; 4,10.30). Jednak nie wywołuje reakcji zdziwienia wśród obecnych, lecz wzbudza oskarżenie przeciwko apostołom. Poprzez utratę ducha wróżbiarstwa, niewolnica traci zdolność wypowiedzania wyroczni, zaś jej właściciele – źródło dochodów. Chciwość nie pozwala właścicielom niewolnicy uwolnionej od złego ducha uznać w cudzie obecność Boga, lecz wzbudza w nich pragnienie zemsty⁷⁵. Czysto ekonomiczny zysk był często przyczyną prześladowań (por. Dz 19,25n). Właściciele zawlekli (ἐλκω – „ciągnąć”, w. 19) Pawła i Sylasa⁷⁶ na agorę (ἀγορά – „rynek”, „plac zebrania”), czyli plac centralny⁷⁷, gdzie rozwijało się życie publiczne (handel i sąd). W rzymskiej kolonii Filipi sąd był w rękach dwóch wyższych urzędników miejskich (*duumviri iure dicundo*⁷⁸ – odpowiednik funkcji dwóch konsulów w Rzymie), wybieranych na rok. Łukasz określa ich najpierw terminem ogólnym ἄρχοντες – „władcy”, „dowódcy”, czuwający nad zachowaniem prawa i porządku⁷⁹, później zaś, począwszy od w. 20, nazywa ich στρατηγοί⁸⁰ – „główni sędziowie”, którzy dysponowali władzą wymierzania kary, ale nie mogli domagać się chłosty dla obywatela rzymskiego⁸¹. Oskarżenie jest podwójne i trafne, aby wzbudzić reakcję konserwatywnych rzymian oraz wywołać ich antysemityzm. Ci, którzy utracili źródło dochodu, twierdzą, że Paweł i Sylas wzniecają niepokój (ἐκταράσσω – „silnie zaniepokoić”, „poruszyć”, „spowodować zaburzenie”, w. 20) w mieście oraz głoszą zwyczaje zakazane rzymianom (por. w. 21). Łukasz sugeruje, że tego typu zarzuty wnieśli rzymianie nie przeciwko chrześcijanom, lecz Żydom⁸². Chociaż pod względem historycznym religia głoszona przez chrześcijań-

⁷⁴ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 611.

⁷⁵ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 614.

⁷⁶ Brak wzmianki o Tymoteuszu wynika z faktu, że Łukasz zazwyczaj kładzie nacisk na postaci pierwszoplanowe.

⁷⁷ Ἀγορά stanowiła zazwyczaj centrum życia publicznego. Walter Bauer. 1971⁶. *Wörterbuch zum Neuen Testament*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 24.

⁷⁸ Piszczek. Red. 1988. *Mała encyklopedia kultury antycznej*, 206.

⁷⁹ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 614.

⁸⁰ Termin στρατηγός był przede wszystkim terminem wojskowym i oznaczał „generał”. Stanowił także tytuł cywilnej funkcji i odpowiadał później łacińskiemu *duumviri* – „dwuosobowe kolegium urzędnicze”. Por. Fitzmyer 2003. *Gli Atti*, 615, przyp. 124. W niektórych zaś miejscach (np. w Filipi) preferowano bardziej godny tytuł, mianowicie „pretor”. Frederick F. Bruce. 1988. *The Book of the Acts* (The New International Commentary on the New Testament). Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 314.

⁸¹ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 614.

⁸² Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 615.

skich misjonarzy mogła być mylnie oceniona jako judaizm, to jednak w oskarżeniu dostrzega się tendencję apologetyczną Łukasza: zarzuty w rzeczywistości nie odnosiły się do chrześcijaństwa, które przecież nie jest przyczyną nieładu (por. Dz 19,37,40).

Rzymianie nie mogli przyjmować wzorców żydowskich. Dla Łukasza termin ἔθος – „zwyczaj”, „praktyka” (w. 21) oznacza tożsamość religijną judaizmu, tak jak ją pojmował świat grecko-rzymski⁸³. Zgodnie z ówczesnym rzymskim kodeksem karnym rzymianin nie mógł przyjąć judaizmu bez popadnięcia w kary⁸⁴. Prozelityzm spotykał się z mocną dezaprobatą⁸⁵. Cynceron pisał, że „nikt nie będzie miał bogów na własną rękę, czy to nowych, czy starych, jeśli nie będą oficjalnie uznani”⁸⁶. Dla tego kręgu kulturowego zakazy Prawa dotyczące np. odpoczynku w dniu szabatu, służby militarnej, spożywania niektórych pokarmów itd., sprzeciwiały się rzymskiemu *mos maiorum*, czyli sposobowi życia kultywowanego przez przodków⁸⁷, Filipi zaś była, jak wiemy, kolonią rzymską. Dla rzymian będących – co należy jeszcze raz podkreślić – konserwatystami, każda zmiana *mos maiorum* miała już z góry charakter rewolucji⁸⁸. Wtedy nie istniały jeszcze sankcje zdefiniowane prawnie przeciwko tego typu wykroczeniom. Panująca zasada miała charakter arbitralny⁸⁹. Antyżydowska reakcja ogarnęła nie tylko tłum, ale także autorytety (στρατηγούς). Paweł z Sylasem zostali przez nich przekazani liktorom, czyli niższym funkcjonariuszom podległym sędziom (pretorom), aby byli przez nich wychłostani (por. w. 22). Liktorzy (ῥάβδουχοι⁹⁰ – por. w. 35) nosili wiązkę różg razem z wystającym z niej toporem⁹¹. Wymierzali karę cielesną, a niekiedy nawet zadawali śmierć⁹².

⁸³ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 615.

⁸⁴ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 615.

⁸⁵ Bruce. 1988. *The Book of the Acts*, 314.

⁸⁶ Por. Cynceron, *De Legibus* 2,8,19. Przytacza tę wypowiedź Fitzmyer, *Gli Atti*, 615.

⁸⁷ Słynne jest w tym kontekście zdanie Tacyta: *Iudeorum mos absurdus sordidusque* (Tacyt, *Historiae* 5,5, tekst ten przytacza: Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 615, przyp. 128) oraz jego stwierdzenie, że Żydzi żywią *adversus omnis alios hostile odium* (Tacyt, *Historiae* 5,5, tekst ten z kolei cytuję: Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 615. Żydowski sposób bycia prawnie był uznany, wzbudzał jednak mentalność antysemicką.

⁸⁸ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 615.

⁸⁹ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 615.

⁹⁰ Termin ῥάβδουχος – „noszący różgę” jest złożeniem z ῥάβδος – „różga”, „kij” oraz ἔχω – „mieć”.

⁹¹ Piszczek. Red. 1988. *Mała encyklopedia kultury antycznej*, 421.

⁹² Obywatel rzymski nie mógł podlegać chłości. Bock. 2007. *Acts*, 539. Autor przytacza: Cynceron, *In Verrem*, 5,62.

3.2. Uwolnienie Pawła i Sylasa – nadzwyczajna interwencja Boża i jej misyjne skutki (Dz 16,25-34)

Misjonarze zostali wtrąceni do więzienia bez żadnego dochodzenia winy i podania wyroku. Znaleźli się w najbardziej głęboko (ἑσωτέρων⁹³ – w. 24) położonej części więzienia. Nogi w dybach stanowiły przeszkodę w spaniu. Autor zaczyna posługiwać się motywami rodzaju literackiego zwanego „cudowne uwolnienie”⁹⁴, wykorzystanymi już w epizodach wcześniejszych: trzęsieniem ziemi (por. Dz 4,31), otwartymi bramami (por. Dz 5,19; 12,10), kajdanami, które opadają (por. Dz 12,7). Północ była czasem działania duchów, a także Bożych interwencji przynoszących wolność⁹⁵. Piotr, będąc w kajdanach, spał (por. Dz 12,6), natomiast Paweł i Sylas modlą się. Nie ma między nimi opozycji. Zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku zachowaniu spokoju sprzeciwia się dramatyczna sytuacja, z której nie ma wyjścia. Uczniowie nie wnoszą próśb do Pana o uwolnienie, lecz wychwalają Go hymnami (por. w. 25). Za pomocą przysłowka ἄφνω – „nagle” (w. 26) Łukasz łączy hymny pochwalne z cudownymi zjawiskami, rozumianymi jako Boża odpowiedź. Trzęsienie ziemi wydaje się, że dotyczy jedynie więzienia. Wstrząsy tektoniczne nie należały do rzadkości w Filipii. Podobnie jest także i dzisiaj⁹⁶. Jednak Łukasz nie mówi tutaj o zjawisku naturalnym, chodzi mu bowiem o objawienie obecności Boga i świadectwo, że Bóg interweniuje na korzyść swoich sług⁹⁷. Poza tym jest rzeczą zbyt dużą pytać, w jaki sposób kajdany mogą opaść (por. w. 26). Nie mamy tutaj bowiem do czynienia z wydarzeniem historycznym, lecz z zastosowaniem konkretnego rodzaju literackiego⁹⁸. Również postępowanie strażnika należy do toposu literackiego określanego mianem „legendy hellenistyczne” (por. Dz 12,7). Potwierdzają to pewne obserwacje. Rodzi się bowiem pytanie: Dlaczego strażnik wprawdzie nie upewnił się, czy więźniowie uciekli? Musiał też wiedzieć, że w przypadku nadzwyczajnych zjawisk nie byłby uznany za odpowiedzialnego i nie byłaby mu wymierzona żadna kara⁹⁹.

⁹³ Stopień wyższy przymiotnika ἑσωτέρος – „bardziej wewnętrzny” przyjmuje tutaj znaczenie stopnia najwyższego.

⁹⁴ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 617.

⁹⁵ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 616.

⁹⁶ Charles K. Barrett. 2002. *The Acts of the Apostles. A Shorter Commentary*. London – New York: T & T Clark, 255.

⁹⁷ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 616.

⁹⁸ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 617.

⁹⁹ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 617. Rodzą się kolejne pytania: W jaki sposób apostoł zauważa, mimo panującej ciemności, że strażnik chce popełnić samobójstwo? Poza tym, jak strażnik

Role teraz odwracają się. Paweł przejmuje inicjatywę i staje się narzędziem zbawienia względem strażnika (por. w. 28), który przyjmuje taką samą postawę wobec misjonarzy, jak Korneliusz względem Piotra (por. Dz 10,25) – pada do ich stóp¹⁰⁰. Strażnik, wyprowadziwszy więc misjonarzy na zewnątrz, zwraca się do nich mianem „panowie” (κύριοι), pytając: „Co mam czynić, aby się zbawić?” (w. 30)¹⁰¹. Jest to klasyczne pytanie, które stawia każdy, kto znajduje się już na progu wiary. Również wypowiedź Pawła jest klasyczna. Streszcza „drogę zbawienia” (Dz 16,17; por. także 2,21; 11,14) i zaprasza do wiary „w Pana Jezusa” (w. 31)¹⁰². Słowa: σωθήσῃ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου (w. 31) podkreślają działanie Boga, czasownik σωθήσῃ – „będziesz zbawiony” (nie zaś „zbawisz siebie”) stanowi bowiem *passivum theologicum*, które dotyczy także wyrażenia καὶ ὁ οἶκός σου – „i twój dom” (por. Dz 11,14; 16,15). Wyrażenie: λαλεῖν τὸν λόγον τοῦ κυρίου – „opowiedzieć naukę Pana” (por. w. 32; Łk 24,44; Dz 4,29.31; 8,25; 11,19; 13,46) jest charakterystyczną formułą Łukasza, należąca do słownictwa misyjnego. Lokalizacja katechezy chrzcielnej, której treść została w sposób syntetyczny ujęta w w. 31, nie jest wyraźnie sprecyzowana. Być może chodzi o dziedziniec więzienny¹⁰³, gdzie znajdowała się studnia (por. w. 33) i już tam zgromadziła się cała rodzina strażnika (por. w. 34). Łukasza nie interesują tego typu detale.

Poznać Boga oznacza traktować innych z troską¹⁰⁴, dlatego efekty przyjęcia słowa przez strażnika są bardzo czytelne. Nawrócony naprawia zło wyświadczone wcześniej misjonarzom przez rzymską władzę (por. w. 22: „kazali zedrzeć z nich szaty i siec ich różgami”), obmywając im rany. Okazuje gościnność oraz radość (por. w. 34) będącą znakiem, że jego dom stał się Domowym Kościołem¹⁰⁵. Czasownik ἀγαλλιᾶω – „radować się” (por. w. 34) opisuje radość wewnętrzną, której nie można ukryć, jest widoczna na zewnątrz (por. Dz 2,46). Radość ta ma charakter religijny i wypływa ze zbawienia obiecanego przez Boga i zrealizowanego przez

mógł zauważyć, że więźniowie uciekli? Następnie: W jaki sposób mógł usłyszeć głos Pawła? Również tego typu kwestii nie należy podejmować, mając na uwadze opis „cudownego uwolnienia”. Czytający jest natomiast zaproszony, aby odkrywał w tych wydarzeniach Bożą opatrzność.

¹⁰⁰ Scena ogranicza się do strażnika więzienia oraz Pawła z Sylasem. Pozostali są zapomniani. Przemawia to znów za toposem literackim „legendy hellenistyczne”. Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 617.

¹⁰¹ Jest to charakterystyczne dla Łukasza pytanie, które czyni najprawdopodobniej aluzję do liturgii chrzcielnej (Dz 2,37; Łk 3,12; także Dz 22,10).

¹⁰² Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 616.

¹⁰³ Schneider. 2002. *Apostelgeschichte 9,1–28,31*, 218.

¹⁰⁴ Bock. 2007. *Acts*, 539, 543.

¹⁰⁵ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 618.

Jezusa¹⁰⁶. W naszym zaś kontekście jest bezpośrednią konsekwencją wiary przyjętej przez strażnika i jego domowników. W końcu wspólny posiłek wyraża zaistniałą wspólnotę braterską. Wszystko to dokonuje się tej samej nocy. Rankiem Paweł z Sylasem są ponownie w więzieniu, jakby się nic nie wydarzyło¹⁰⁷.

4. Echa misyjnych instrukcji Jezusa w Dz 19,8-12

Dz 19,8-12 stanowią tekst będący *summariusum* odnośnie do działalności Pawła w Efezie obejmującej głoszenie słowa (por. ww. 8-10) oraz czynienie cudów (por. ww. 11-12). Łukasz posługuje się słownictwem typowym dla proklamacji chrześcijańskiej skierowanej ku Żydom. Tego typu głoszenie obejmowało również dyskusję wychodzącą od Pisma, czyli zawierało także dialog¹⁰⁸. Wejście Pawła do synagogi jest jego powrotem do Efezu i spełnieniem obietnicy: „Wrócę do was, jeżeli Bóg zechce. I odpłynął z Efezu” (Dz 18,21). Apostoł odważnie głosił słowo (παρρησιάζομαι – „mówić śmiało”, „mówić otwarcie”, w. 8; por. Dz 9,27.28; 13,46; 14,3) przez trzy miesiące, czyli przez względnie długi czas. Treścią orędzia głoszonego przez Pawła jest królestwo Boże (por. Dz 8,12; 14,22; 19,8; 20,25; 28,23.31), jak to było również w przypadku przepowiadania Jezusa (por. Łk 9,2; 10,9). Dla Łukasza królestwo Boże jest – jak wiemy – ściśle związane z osobą Jezusa, szczególnie Jezusa zmartwychwstałego¹⁰⁹. To właśnie w Nim realizuje się wspomniane królestwo. Proklamacja Pawła spotyka się w synagodze z odrzuceniem przez niektórych (por. w. 9). Reakcja Pawła sugeruje, że musiało ich być wielu¹¹⁰. Postawę Żydów charakteryzuje zatwardziałość (σκληρύνω – „czynić zatwardziałym”, „czynić twardym”), nieposłuszeństwo (ἀπειθέω – „być nieposłusznym”, „nie słuchać”), znieważanie (κακολογέω – „mówić źle o kimś”, „szkalować”) drogi, czyli doktryny chrześcijańskiej i życia zgodnego z nią. Pierwsze dwa czasowniki (σκληρύνω, ἀπειθέω – w. 9) występują często w Biblii i opisują zawinioną postawę Izraela względem Boga (σκληρύνω – np.: Wj 4,21; 7,3; Pwt 2,30; 10,16; Iz 63,17; ἀπειθέω – np.: Kpł 26,15; Lb 11,20; Pwt 1,26; 9,7). Natomiast trzeci (κακολογέω – w. 9) pojawia się dość rzadko w Piśmie, spotyka się go zasadniczo

¹⁰⁶ Alfons Weiser. 1992². *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 1. Wyd. Horst Balz, Gerhard Schneider, 18. Stuttgart – Berlin – Köln: Verlag W. Kohlhammer.

¹⁰⁷ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 618.

¹⁰⁸ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 680.

¹⁰⁹ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 681.

¹¹⁰ Josef Zmijewski. 1994. *Die Apostelgeschichte* (Regensburger Neues Testament). Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 687.

w kontekście ostrzeżenia, aby nie bluźnić Bogu (por. Wj 22,7; 1 Sm 3,13) albo ojcu i matce (por. Wj 21,16; Mt 15,4; Mk 7,10). Zachowanie Żydów w Dz 19,9 jest więc naganne i wiąże się z konsekwencjami. Do kogo oponenci kierowali swoje słowa w synagodze? Być może do chrześcijan, aby porzucili wiarę, albo do wspólnoty synagogalnej rozumianej jako całość, aby wypędzili chrześcijan lub ich ukarali. Jest też możliwe, że bluźnierstwa miały na celu przekonać ludzi, aby nie stawali się chrześcijanami, ale prześladowali tych, którzy nimi zostali¹¹¹.

Reakcja Pawła jest zdecydowana. Sam odłącza się od Synagogi razem z Żydami, którzy uwierzyli (por. Dz 13,46; 18,6). Dochodzi zatem do separacji Kościoła od Synagogi¹¹². Zerwanie z Synagogą stworzyło inny styl apostołatu Pawła. Odtąd proklamacja słowa odbywała się każdego dnia, a nie tylko w szabat. Łukasz dokładnie zna *locum*, w którym się dokonywała: chodzi o szkołę¹¹³ niejakiego Tyrannosa (por. w. 9). Nie posiadamy w tym temacie innych, dodatkowych informacji. Nie wiemy, czy „Tyrannos” był nazwą budynku albo właściciela, albo też imieniem retora, który w niej wykładał¹¹⁴.

Kodeks Bezy przekazuje, że Paweł głosił słowo od godziny piątej do dziesiątej według rachuby żydowskiej, czyli od jedenastej do szesnastej według rachuby rzymskiej. Były to godziny przewidziane w basenie Morza Śródziemnego zazwyczaj na sjęstę¹¹⁵. Informacja ta może być wiarygodna, ponieważ rozkład godzin obejmował czas, w którym szkoła była wolna. Paweł, zakończywszy swoją pracę, mógł wtedy nauczać¹¹⁶.

W Dz 20,31 czytamy, że pobyt Pawła w Efezie trwał trzy lata, natomiast Dz 19,10 mówią o dwóch latach. Dane chronologiczne, jakie podaje Łukasz, nie są precyzyjne, lecz przybliżone. Ewangelista wiedział o wyjątkowo długim okresie apostołatu Pawła w Efezie. Prawdopodobnie był to czas między 52 a 55 r. W tym okresie Paweł przebywał krótko także w Koryncie¹¹⁷. *Summarium* uogólnia działalność apostoła i akcentuje jego misyjny sukces. Słowo Pańskie,

¹¹¹ Barrett. 2002. *The Acts of the Apostles*, 291.

¹¹² Bez wątpienia wspólnota eklezyjalna w Efezie miała już własne miejsca spotkań, zanim apostoł przybył do Efezu. Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 681.

¹¹³ Termin σχολή – „szkoła” pierwotnie oznaczał „wolny czas” oraz to, co jest z nim związane, czyli dyskusje. Dopiero później przyjął znaczenie spotkania i budynku, w którym się odbywało. Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 681, przyp. 32. Od epoki greki klasycznej σχολή określała miejsce, w którym uczniowie spotykali swojego mistrza. Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 681.

¹¹⁴ Zmijewski. 1994. *Die Apostelgeschichte*, 688.

¹¹⁵ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 681; Barrett. 2002. *The Acts of the Apostles*, 292.

¹¹⁶ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 681.

¹¹⁷ Fitzmyer. 2003. *Gli Atti*, 681.

czyli wiara chrześcijańska (por. Dz 13,49; 15,36), dotarło do wszystkich Żydów i Greków w całej prowincji Azji (Mizja, Lidia, Jonia, Frygia, Karia)¹¹⁸. Dzięki niez mordowanej i długo trwającej proklamacji słowa chrześcijaństwo dotarło z metropolii do całego regionu.

Tekst z Dz 19,11-12 jest, jak odnotowaliśmy wcześniej, *summariusum* dotyczącym cudotwórczej działalności Pawła w Efezie i stanowi paralelę względem działalności apostołów, szczególnie zaś Piotra (por. Dz 5,12-16). Bóg działa w Pawle jak w Piotrze (por. Dz 3,6; 5,15-16) i Jezusie (por. Łk 6,19; 8,46n). Moc czynienia cudów przez Pawła jest potwierdzona przez 2 Kor 12,12; Rz 15,18-19, jednak sposób jej prezentacji w Dziejach Apostolskich ma raczej rysy legendarne. Łukasz chce poprzez nie podkreślić, że Bóg posługuje się apostołem, aby mógł z mocą rozsiewać słowo Pańskie¹¹⁹. Z głoszeniem słowa przez Pawła (ww. 8-10) wiąże się także jego działalność cudotwórcza. W optyce Łukasza te dwa motywy tworzą dzieło misji. Ewangelista, podobnie jak w Dz 5,12nn, podkreśla niezwykłość¹²⁰ cudów. Łukasz określa cuda terminem *δύναμις* (w Dz 8,13 stosuje w tym względzie podwójne wyrażenie: *σημεία καὶ δυνάμεις* – „znaki i cuda”, zaś w Dz 2,43; 6,8; 7,36: *τέρατα καὶ σημεία* lub odwrotnie [Dz 4,30; 5,12; 14,3; 15,12]) i jednocześnie przypomina, że ich autorem jest Bóg. Wszelka więc interpretacja typu magicznego¹²¹ jest chybiona. Bóg działał poprzez Pawła, posługując się zarówno jego rękoma (kontakt fizyczny, bezpośredni), jak i elementami jego ubioru¹²². Przekazywały one uzdrawiającą moc Bożą (por. także Dz 5,15n), która uwalniała z chorób i wyzwalała spod panowania złych duchów. Jest to opis typowy dla pobożności ludowej. Łukasz jej nie krytykuje, ponieważ znajduje w niej znak wiary-ufności wychwalanej przez Jezusa (por. Łk 8,44-48)¹²³.

¹¹⁸ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 681. Być może jest to hiperboliczna nota mówiąca o sukcesie ewangelizacyjnym Pawła, która jednak bazuje na doświadczeniu misyjnym, mającym na celu dotarcie do ludzi w ich centrach. Klaus Kliesch. 1986. *Apostelgeschichte* (Stuttgarter Kleiner Kommentar – Neues Testament, 5). Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, 127.

¹¹⁹ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 681, przyp. 39.

¹²⁰ Występujący w tekście zwrot *οὐ τὰς τυχοῦσας* stanowi litotes retoryczny i pochodzi od *οὐχ ὁ τυχών* – „nie pierwszy lepszy”, czyli „niezwykły”, „nadzwyczajny”.

¹²¹ Efez był słynnym centrum praktyk związanych z magią. Między chrześcijańskim wybawieniem a magią została więc wytyczona wyraźnie odgradzająca linia. Kliesch. 1986. *Apostelgeschichte*, 128.

¹²² *Σουδάριον* oznaczał prawdopodobnie tkaninę pokrywającą głowę, aby pot nie spływał do oczu (Barrett. 2002. *The Acts of the Apostles*, 292), *σμικλίνθιον* zaś był fartuchem albo lnianą chusteczką do wycierania potu, którą trzymano w ręku, gdy szata nie miała kieszeni. Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 685, przyp. 53.

¹²³ Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli*, 684.

*

Powołanie uczniów (apostołów oraz siedemdziesięciu/siedemdziesięciu dwóch) wiązało się z misją. Jej skuteczność zależała od realizacji misyjnych wskazań udzielonym ich przez Jezusa. Wybrani musieli całkowicie powierzyć się trosce Boga, skoro nie mogli wziąć ze sobą rzeczy nawet niezbędnych, związanych z wyruszeniem w nieznanne środowiska, tereny, i unikać nawet pozoru szukania lepszych warunków. Ich zadaniem była proklamacja królestwa Bożego, czyli Jezusa, którego zbawczą obecność potwierdzała terapeutyczna działalność misyjna, wyrażająca się w leczeniu chorób i wypędzaniu złych duchów. Wysłancy obwieszczali dobrą nowinę o królestwie po wsiach i miastach, czyli wszędzie, sygnalizując tym samym uniwersalny wymiar ich posłania. W działalności misyjnej byli przygotowani przez Jezusa, że spotkają się ze sprzeciwem. Odrzucającym mesjański pokój, czyli zamykającym się na prawdę o królestwie, mieli przypominać o czekającym ich karzącym sądzie za odrzucenie objawienia większego niż w przypadku bałwochwalczej i nikczemnej Sodomy.

Aplikację tych instrukcji w popaschalnym Kościele ograniczyliśmy do dwóch perykop z Dziejów Apostolskich. Pierwsza z nich ukazuje misję Pawła i Sylasa w Filipi. Ewangelizatorzy działają razem, zgodnie z poleceniem Jezusa, który posyłał po dwóch. Druga natomiast eksponuje w misji w Efezie samego Pawła, ponieważ Łukasz zazwyczaj koncentruje się na pierwszoplanowej postaci. W obu przypadkach mamy do czynienia z wypędzeniem złych duchów (leczeniem chorób – Dz 19,12) i głoszeniem królestwa Bożego, które w Dz 19,31 jest imieniem „Pana Jezusa”. Również w tych dwóch tekstach jest mowa o poważnej opozycji wobec głosicieli. W Dz 16,19 sprzeciw wpływowych pogan jest powodowany utratą przez nich źródła dochodów, będących owocem demonicznych praktyk, natomiast w Dz 19,8-9 stanowi reakcję Żydów wobec głoszonego przez Pawła królestwa. W pierwszym przypadku konsekwencją wrogości jest uwięzienie i cierpienie fizyczne głosicieli, w drugim – separacja Pawła i uczniów od Żydów. Uwięzieni nie mają ze sobą, są bezbronni, pozostała im tylko ufność złożona w Bogu. Otrzymana odpowiedź potwierdza, że Bóg jest obecny z głosicielami i sprawia, że dokonuje się wydarzenie zbawcze w postaci chrztu strażnika i wszystkich jego domowników. Obydwa teksty podkreślają więc, że w cieniu cierpienia dokonuje się zwycięski pochod wiary, jako efekt ewangelizacji, w której aktywnie uczestniczy Jezus Chrystus. Dz 16,34 podkreślają także wspólny posiłek dzielony przez misjonarzy i ochrzczonych. W tekstach tych brak odniesienia do strząsania prochu ze stóp jako znaku zapowiadającego sąd. Gest ten był zapewne niezrozumiały dla pogan, dla Żydów zaś, będących w diasporze w Efezie, został zastąpiony przez

Pawła, jak zaznaczyliśmy, oddzieleniem się od nich. Istota misyjnych wskazań Jezusa pozostaje niezmienna w sensie Bożego wsparcia, pokładanej w Bogu ufności oraz zachęty do praktyki ewangelicznego radykalizmu. Mogą się zmieniać jedynie formy wyrzeczeń i pewnych zachowań (brak pozdrowienia w znaczeniu pokoju) w zależności od warunków, w których dokonuje się ewangelizacja.

*

Bibliografia

- Barrett Charles K. 2002. *The Acts of the Apostles. A Shorter Commentary*. London – New York: T & T Clark, 255.
- Bauer Walter. 1971⁶. *Wörterbuch zum Neuen Testament*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Bock Darrell L. 1996. *Luke 9,51–24,53* (Baker Exegetical Commentary on The New Testament, 2). Grand Rapids, MI: Baker Books.
- Bovon François. 1989. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 1,1–9,50* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, 3/1). Zürich – Neukirchen-Vluyn: Benzinger/Neukirchener Verlag.
- Bovon François. 1996. *Das Evangelium nach Lukas: Lk 9,51–14,35* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, 3/2). Zürich – Düsseldorf: Benzinger Verlag.
- Bruce Frederick F. 1988. *The Book of the Acts* (The New International Commentary on the New Testament). Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Ernst Josef. 1993⁶. *Das Evangelium nach Lukas* (Regensburger Neues Testament). Regensburg: Friedrich Pustet.
- Fitzmyer Joseph A. 1981. *The Gospel according to Luke I–IX. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible, 26). New York – London – Toronto – Sydney – Auckland: Doubleday.
- Fitzmyer Joseph A. 2003. *Gli Atti degli Apostoli. Introduzione e commento* (Commentari Biblici). Brescia: Queriniana.
- Foerster Werner. 1935. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* 6. Wyd. Gerhard Kittel, 917–919. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Grasso Santi. 1999. *Luca. Traduzione e commento* (Commenti biblici). Roma: Borla.
- Johnson Luke T. 2004. *Il Vangelo di Luca* (Sacra Pagina, 3). Torino: Elledici.
- Kliesch Klaus. 1986. *Apostelgeschichte* (Stuttgarter Kleiner Kommentar – Neues Testament, 5). Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH.
- Langkammer Hugolin. 2005. *Ewangelia według św. Łukasza. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych* (Biblia Lubelska). Lublin: Wydawnictwo KUL.

- Marshall Ian H. 1978. *The Gospel of Luke* (The New International Greek Testament Commentary). Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans.
- Michaelis Wilhelm. 1959. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Gerhard von Kittel, 119–121. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Mickiewicz Franciszek. 2000. „Biblijne podstawy gościnności”. *Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny* 20 (3): 61–72.
- Mickiewicz Franciszek. 2011. *Ewangelia według świętego Łukasza: rozdziały 1–11* (Nowy Komentarz Biblijny, 3/1). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Nolland John. 1993. *Luke 9,21–18,34* (Word Biblical Commentary, 35B). Dallas, TX: Word Books.
- Pindel Roman. 2002. *By nie zapomnieć o najważniejszym. Misja uczniów Jezusa w ujęciu Ewangelii św. Łukasza*. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM.
- Piszczek Zdzisław. Red. 1988. *Mała encyklopedia kultury antycznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Preisker Herbert. 1935. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* 6. Wyd. G. von Kittel, 329–332. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Preisker Herbert. 1942. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Gerhard von Kittel, 699–710. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Preisker Herbert, Schulz Siegfried. 1959. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 6. Wyd. Gerhard von Kittel, 688–692, 689. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Rossé Gérard. 1998. *Atti degli Apostoli. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova.
- Rossé Gérard. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova.
- Sabourin Léopold. 1987. *L'Évangile de Luc. Introduction et commentaire*. Roma: Pontificia Università Gregoriana.
- Schneider Gerhard. 2002. *Apostelgeschichte 9,1–28,31* (Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament, 2). Freiburg – Basel – Wien: Herder.
- Strack Hermann L., Billerbeck Paul. 1956². *Das Evangelium nach Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch* (Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch, 1). München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Weiser Alfons. 1992². *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 1. Wyd. Horst Balz, Gerhard Schneider, 17–19. Stuttgart – Berlin – Köln: Verlag W. Kohlhammer.
- Zmijewski Josef. 1994. *Die Apostelgeschichte* (Regensburger Neues Testament). Regensburg: Verlag Friedrich Pustet.

*

Streszczenie: Artykuł opiera się na dwóch tekstach zaczerpniętych z Ewangelii Łukasza, traktujących o postaniu w misję Dwunastu (Łk 9,1-6) oraz siedemdziesięciu/siedemdziesięciu dwóch (Łk 10,1-12). Pierwsza misja jest skierowana do Izraela, druga zaś stanowi

preludium do ewangelizacji świata. Uderza fakt, że posłańcy nie posiadają żadnych zabezpieczeń, są pozbawieni nawet tego, co jest konieczne, aby wyruszać w drogę. Ich ubóstwo ma podkreślić ważność orędzia, które głoszą. Misja wiąże się z proklamacją królestwa Bożego już obecnego w osobie Zbawiciela. Uzdrawienia i wypędzanie złych duchów są tego wymownym potwierdzeniem. Jezus przygotował posłańców, że doświadczą sprzeciwu. Instrukcje udzielone przez Jezusa uczniom znalazły swój wyraz także w Kościele popaschalnym. Wybrane dwa teksty z Dziejów Apostolskich (16,16-34; 19,8-12) potwierdzają, że głoszonemu królestwu towarzyszą znaki w postaci uzdrowień i uwolnień spod panowania demonów. Pojawia się także znaczna opozycja przeciwko ewangelizatorom. Mimo to ewangelizacja zatacza coraz szersze kręgi i nikt nie jest w stanie jej zatrzymać, ponieważ dokonuje się według wskazań Jezusa.

Słowa kluczowe: głosić królestwo Boże, leczyć, strząsnąć proch, wtrącić do więzienia.

Abstract: **Jesus' Evangelistic Instructions in Selected Texts from the Gospel of Luke (Lk 9:1-6; 10:1-12) and their Praxis in the Early Church (Acts 16:16-34; 19:8-12).** The article is based on two texts taken from the Gospel of Luke concerning the mission of the Twelve (Luke 9:1-6) and seventy / seventy-two (Luke 10:1-12). The first mission is directed to Israel, while the second is a prelude to the evangelization of the world. It is striking that the messengers have no protection; they are deprived of even what is necessary to start out. Their poverty is intended to stress the importance of the message they preach. Their mission relates to the proclamation of the kingdom of God already present in the person of the Saviour. The healings, driving out of evil spirits are a powerful confirmation of this. Jesus prepared his messengers to face opposition. The instructions he gave to his disciples can also be seen in the post-paschal church. Two texts selected from the Acts of the Apostles (16: 16-34; 19:8-12) confirm that the proclamation of the kingdom is accompanied by signs in the form of healings and deliverances from demons. Also, there is a significant opposition to evangelizers. Still, evangelization becomes more and more widespread, and no one is able to stop it, because it is carried out according to the instructions of Jesus.

Keywords: preach the kingdom of God, heal, shake off the dust, put in prison.

